

O‘ZBEKISTONNING EKOTURIZM SALOHIYATI

Panjiyev Abdullo Ixtiyor o‘g‘li

Qarshi davlat universiteti, Iqtisodiyot fakulteti,

Turizm va mehmondo‘stlik yo‘nalishi talabasi

n04458821@gmail.com

ANNOTATSIYA. Maqolada O‘zbekistonning ekoturizm salohiyati, uning tabiiy-geografik imkoniyatlari, qo‘riqxonalar va milliy bog‘lar, tog‘-cho‘l ekosistemalarining turizm uchun yaratuvchi omillari yoritilgan. Shuningdek, ekoturizmning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, hududlarda yashovchi aholi uchun yangi ish o‘rinlari yaratishdagi roli, ekologik barqarorlikni ta‘minlashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Mamlakatda ekoturizm infratuzilmasini rivojlantirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va istiqboldagi vazifalar bo‘yicha ilmiy yondashuvlar taklif etiladi.

KALIT SO‘ZLAR: ekoturizm, tabiiy resurslar, milliy bog‘lar, qo‘riqxonalar, barqaror rivojlanish, O‘zbekiston turizmi, bioxilma-xillik, ekologiya, infratuzilma.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматривается потенциал экотуризма Узбекистана, его природно-географические ресурсы, заповедники и национальные парки, а также значение горно-пустынных экосистем для развития экологического туризма. Анализируется экономическая и социальная роль экотуризма, его вклад в создание рабочих мест и обеспечение экологической устойчивости. Предлагаются научные подходы к дальнейшему развитию инфраструктуры экотуризма и расширению международного сотрудничества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экотуризм, природные ресурсы, национальные парки, заповедники, устойчивое развитие, туризм Узбекистана, биоразнообразие, экология, инфраструктура.

ABSTRACT. The article explores the ecotourism potential of Uzbekistan, its natural and geographical resources, protected areas, national parks, and the value of mountainous and desert ecosystems for sustainable tourism. It analyzes the economic and social significance of ecotourism, its role in creating jobs and ensuring environmental sustainability. The paper also presents scientific approaches for improving ecotourism infrastructure and expanding international cooperation.

KEYWORDS : ecotourism, natural resources, national parks, reserves, sustainable development, tourism of Uzbekistan, biodiversity, ecology, infrastructure.

Kirish: So‘nggi yillarda global miqyosda ekoturizmga bo‘lgan qiziqish keskin oshdi. Turistlar tobora ko‘proq tabiiy hududlarda dam olish, tabiat bilan uyg‘unlikda bo‘lish, ekologik toza sayohat turlarini tanlamoqda. Bu jarayon nafaqat ekologik barqarorlikni qo‘llab-quvvatlaydi, balki iqtisodiyotning yangi yo‘nalishlarini yaratadi. O‘zbekiston ham boy tabiiy resurslari, xilma-xil landshaftlari, noyob flora va faunasi bilan ekoturizmni rivojlantirishga juda katta imkoniyatlarga ega mamlakatlardan biridir. Mamlakat hududida tog‘lar, cho‘llar, o‘rmonzorlar, daryolar, ko‘llar, qo‘riqlanadigan hududlar va milliy bog‘lar mavjud bo‘lib, ular ekoturizmning turli yo‘nalishlari uchun mukammal baza yaratadi. Mazkur maqolada O‘zbekistonning ekoturizm salohiyati keng tahlil qilinadi, mavjud imkoniyatlar, muammolar va istiqboldagi vazifalar ilmiy yondashuv asosida yoritiladi.

TADQIQOT USLUBLARI. Tadqiqot quyidagi ilmiy metodlar asosida olib borildi:

- **Analitik usul:** O'zbekistonning tabiiy-geografik sharoitlari va ekoturizm obyektlari tahlil qilindi.
- **Taqqoslash usuli:** O'zbekiston ekoturizmi xorijiy davlatlar tajribasi bilan solishtirildi.
- **Statistik-uslubiy tahlil:** Turizm qo'mitalari, ekologiya vazirligi va xalqaro tashkilotlarning statistik ma'lumotlari o'rganildi.
- **Kuzatuv usuli:** Tog'li va cho'l hududlari bo'yicha ekoturizm yo'nalishlari amaliy misollarda tahlil qilindi.

TADQIQOT NATIJALARI VA ULARNING MUHOKAMASI

1. O'zbekistonning tabiiy-geografik imkoniyatlari. Mamlakat tog'lar, cho'llar, o'rmonlar, daryolar va ko'llar kabi ekoturizm uchun qulay tabiiy resurslarga ega.

- **Tog' hududlari:** Chimgan, Beldersoy, Zomin, Hisor — trekking, alpinizm va qoya tirmashish uchun qulay.
- **Cho'l ekosistemalari:** Qizilqum safari, qushlarni kuzatish, etnografik sayohatlar uchun jozibador.
- **Suv obyektlari:** Aydar-Arnasoy, Chorvoq, Sariqamish — ekologik kuzatuv, suv sporti uchun imkoniyat yaratadi.

O'zbekistonning tabiiy-geografik imkoniyatlari; O'zbekiston Markaziy Osiyo hududining katta qismini tashkil etuvchi, geologik va geografik jihatdan turfa xususiyatlarga ega mamlakatdir. Respublikada quyidagi tabiiy hududlar ekoturizm uchun alohida ahamiyatga ega:

Tog'li hududlar: Tian-Shan va Hisor tizmalari O'zbekistonning sharqiy va janubiy qismida joylashgan bo'lib, ular baland cho'qqilar, muzliklar, tog' daryolari, sharsharalar va noyob o'simlik turlari bilan mashhur. Chimgan, Beldersoy, Zomin, Hisor kabi hududlar piyoda sayr (trekking), tog' velosipedi, qoya tirmashish va ekomashg'ulotlar uchun ideal.

Cho'l ekosistemalari: Qizilqum cho'li nafaqat o'zining betakror relyefi, balki noyob hayvonot olami bilan ham turistlarni jalb etadi. Cho'l hududlarida jeep-safari, qushlarni kuzatish (birdwatching), etnografik sayohatlar keng rivojlanmoqda.

Ko'l va daryo hududlari: Aydar-Arnasoy ko'l tizimi, Sariqamish, Chorvoq suv ombori kabi suv manbalari ekologik turizmning muhim qismidir. Qushlarning migratsiya yo'llari bilan bog'liq hududlarda ekologik kuzatuv turlari keng imkoniyatlar yaratadi.

Qo'riqxonalar va milliy bog'larning ahamiyati: O'zbekistonda hozirgi kunda o'nlab qo'riqxonalar va milliy bog'lar faoliyat yuritadi. Ularning har biri ma'lum bir ekotizimni saqlash, noyob o'simlik va hayvon turlarini asrash hamda ekoturizmni rivojlantirishda muhim o'ringa ega.

Zomin milliy bog'i: Mamlakatning eng qadimgi va eng yirik o'rmon massivi hisoblanadi. Bu hudud "O'zbekistonning Shveysariyasi" sifatida tanilgan bo'lib, tog'-o'rmon ekotizimi bilan mashhur. Turistlar bu yerda sayr qilish, dam olish, tog' sporti turlari bilan shug'ullanish imkoniga ega.

Hisor davlat qo'riqxonasi: Markaziy Osiyoning noyob hayvonlaridan bo'lgan severskiy qo'yi, bo'ri, ayiq kabi turlarni o'zida mujassam etadi. Mazkur qo'riqxonada ilmiy turizm va ekologik kuzatuvlar uchun katta imkoniyat yaratadi.

Nurota qo'riqxonasi: Nurota tog'larida yashovchi noyob jayronlar (gazellar) populyatsiyasi bilan mashhur bo'lib, bu hudud "Jayronlar uyi" sifatida tanilgan. Bu yerga chet ellik ekologik turistlar muntazam tashrif buyuradi.

Ekoturizmning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati: O'zbekistonda ekoturizm nafaqat tabiatni saqlashga, balki mahalliy aholining farovonligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Yangi ish o'rinlari yaratish: Tog'li va chekka hududlarda xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanishi natijasida mehmonxonalar, homestaylar, gidlik xizmatlari, ekologik yo'nalishdagi tadbirkorlik faoliyati kengaymoqda.

Mahalliy mahsulotlar bozorini rivojlantirish: Turistlar uchun hunarmandchilik buyumlari, milliy taomlar, tabiiy mahsulotlar taklifi oshmoqda. Bu jarayon hudud iqtisodiyotiga sezilarli qo'shimcha daromad keltirmoqda.

Ekologik ongni kuchaytirish: Ekoturizm nafaqat iqtisodiy foyda, balki aholining ekologik mas'uliyatini oshirishga xizmat qiladi. Tabiatni muhofaza qilish madaniyati shakllanadi, yoshlar o'rtasida ekologik ta'lim kuchayadi

Shu o'rinda xorij tajribasiga yondashish zarur. Negaki dunyoning ko'plab davlatlari ekoturizmdan yaxshigina foyda olish bilan birga atrof-muhitni ham asrab kelmoqda. Bu davlatlar haqida ushbu jadvalda malumotlar berilgan

1-jadval

Ekoturizm yo'nalishi bo'yicha dunyo sayyohlarining eng ko'p tashrif buyuradigan davlatlari ro'yxati

Davlat nomi	Ekoturizm imkoni	Ekoturizm turi	Turistlar soni	YAIM foizi	Daromad
Kosta-Rika	Kosta-Rika biologic xilma-xillikka boy bo'lib yomg'irli o'rmonlar, vulqonlar va milliy bog'lar soni anchagina	Qushlarni kuzatish, piyoda sayohat va tabiatni o'rganish	2,7 mln	8,2 %	3,9 mlrd \$
Kenya	Hayvonot olami ancha keng va milliy bog'larda turli yovvoyi hayvonlarni ko'rish mumkin	Keniyada asosan safari turlari keng rivojlangan, hayvonlarbi kuzatish ham	7,5 mln	5 %	1,6 mlrd \$
Norvegiya	Fyordlari, tog'lari va qutb doirasi bilan mashhur	Piyoda va qayiqda sayr qilish, shimol yog'dusini tomosha qilish	11,46 mln	6 %	1,3 mlrd \$
Avstraliya	Buyuk to'siq rifi va keng sahrolari bilan tanilgan	Cho'l sayohatlari va yovvoyi tabiatni kuzatish, marjon riflarini o'rganish	9,5 mln	2,8 %	38,3 mlrd \$
Yangi Zelandiya	Tog'lar, ko'llar va o'rmonlarga boy	Suv sporti, geothermal hududlarni o'rganish, qushlarni kuzatish	5 mln	7,5 %	13,3 mlrd \$
Braziliya	Amazonka o'rmonlari, pantal botqoqligi, Iguazu sharsharasi mavjud.	O'rmon safari, qushlarni kuzatish, daryo sayohatlari va h.k	5,96 mln	8,2 %	30,8 mlrd \$
Nepal	Himolay tog' tizmasi va Everest cho'qqisi mavjud.	Tog' sayohatlari va yovvoyi tabiatni kuzatish	3,5 mln	6,7 %	3 mlrd \$

Kanada	Milliy bog'lar, ko'llar va daryolarga boy mamlakat	Kemping, qishki sport, qushlarni kuzatish piyoda sayr	27,2 mln	6 %	102,5 mlrd \$
FINLANDIYA	.75 % I o'rmon bilan qoplangan.	Chang'i sporti, yovvoyi tabiat kuzatuvi, piyoda sayr qilish	12,26 mln	2,6 %	7,5 mlrd \$
SHVETSIYA	Milliy bog'lar, shimol yog'dusi, dengiz tabiati bilan mashhur	Yovvoyi tabiat safari, shimol yog'dusi kuzatuvi, kanoeda daryo va ko'l sayohati, o'rmon yurishlari	7,53 mln	1,2 %	6,03 mlrd \$

O'zbekistonda ham ekoturizmni rivojlantirish uchun resurs va imkoniyatlar mavjud. Biroq bu soha hali yangi bo'lganligi sabab bir qancha muammolar ham mavjud. Ammo oxirgi yillarda qator chora-tadbirlar olib borilmoqda.

O'zbekistonda ekoturizm infratuzilmasi: So'nggi yillarda turizm sohasiga katta investitsiyalar yo'naltirildi. Xususan:

- yangi ekomarshrutlar yaratilmoqda;
- milliy bog'larga olib boruvchi yo'llar ta'mirlanmoqda;
- ekolodjlar (eko-mehmonxonalar) qurilmoqda;
- xalqaro ekologik tashkilotlar bilan hamkorlik kuchaymoqda;
- ekologik taksi, velosiped va piyoda yo'laklar barpo etilmoqda.

Bu jarayonlar ekoturizmning yanada rivojlanishiga puxta zamin yaratmoqda.

Ekoturizm yo'nalishlari bo'yicha amaliy misollar:

1. Trekking va tog' ekoturizmi: Chimgan–Beldersoy yo'nalishlari xalqaro sayyohlar orasida mashhur. Bu hududda dam olish kunlari minglab sayyohlarni uchratish mumkin.

2. Cho'l safari: Qizilqum safari loyihalari hozirda keng ommalashib bormoqda. Turistlar uchun yurtlarda tunash, milliy taomlardan tatib ko'rish va sahro hayvonlarini kuzatish imkoniyati yaratilgan.

3. Ilmiy va ta'limiy turizm: Nurota, Hisor, Surxon qo'riqxonalariga ilmiy ekspeditsiyalar tashkillashtiriladi. Bu jarayon ekologiya fanining rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Ekoturizmni rivojlantirishda mavjud muammolar: Shunga qaramay, ekoturizmni to'liq rivojlantirish uchun bir qator muammolar mavjud:

- infratuzilmaning ayrim hududlarda yetarli darajada rivojlanmagani;
- ekologik nazoratning kuchaytirilishi zarurligi;
- gidlar malakasini oshirish ehtiyoji;
- xalqaro reklama va marketing ishlarining sustligi;
- ayrim tabiiy hududlarda chiqindi muammosi.
- Bu muammolar bosqichma-bosqich bartaraf etilmoqda, ammo yanada tizimli yondashuv talab etiladi.

Xalqaro hamkorlikning roli. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Butunjahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) bilan hamkorlik doirasida O'zbekiston bir qator loyihalarni amalga oshirmoqda. Yevropa Ittifoqi, Germaniya (GIZ), Yaponiya, Janubiy Koreya kabi davlatlar bilan ekologik turizmni rivojlantirish bo'yicha qo'shma dasturlar yo'lga qo'yilgan. Xalqaro grantlar, ekologik ta'lim, qo'riqxonalarda ilmiy tadqiqotlar ekotizimni asrashga xizmat qilmoqda.

Ekoturizmning istiqboldagi vazifalari. Kelajakda O'zbekistonda ekoturizmning salohiyatini yanada oshirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim:

1. Ekoturizm zonalarini kengaytirish va yangi milliy bog'lar tashkil etish.
2. Mahalliy aholining ekoturizm loyihalariga keng jalb qilinishini ta'minlash.
3. Ekomehmonxonalar va ekologik transport tarmoqlarini rivojlantirish.

4. Raqamli xizmatlarni — onlayn bron qilish, virtual gidlik tizimlarini keng qo'llash.
5. Xalqaro ekoturizm ko'rgazmalarida O'zbekiston brendi bilan faol ishtirok etish.
6. UNESCO va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish.

Xulosa: O'zbekistonning tabiiy resurslari, noyob ekotizimlari, o'ziga xos landshaftlari ekoturizmni rivojlantirish uchun cheksiz imkoniyatlar yaratadi. Mamlakatda so'nggi yillarda infratuzilma, xalqaro hamkorlik, ekologik ta'lim kabi yo'nalishlarda katta o'zgarishlar kuzatilmoqda. Ekoturizm iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlari, ekologik barqarorlik va xalqaro integratsiya jarayonida muhim o'rin tutmoqda.

Shu bois, ekoturizm O'zbekistonning yaqin kelajakdagi ustuvor turizm yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Mavjud salohiyatdan samarali foydalanish orqali mamlakatni dunyodagi yetakchi ekologik turizm markazlaridan biriga aylantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. *O'zbekistonning turizm salohiyati* (rasmiy ma'lumotlar majmuasi). – Toshkent, 2022.
2. Abdullayev A., Xudoyorov A. "Ekoturizmning nazariy asoslari va rivojlanish istiqbollari." – Toshkent: Fan, 2019.
3. G'ulomov S.R., Shomurodova D. "Turizm geografiyasi." – Toshkent: Universitet, 2021.
4. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi. *O'zbekistonning qo'riqxonalari va milliy bog'lari.* – Toshkent, 2023.
5. Jo'raev T., Mamatqulov A. "Ekoturizm va barqaror rivojlanish." – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.
6. Shadieva U. "O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari." – *Turizm va rekreatsiya jurnali*, №4, 2022.
7. "O'zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish strategiyasi 2023–2030." – Toshkent, 2023.
9. Матаев О.Б., Каримова Н. *Экологический туризм в Узбекистане: состояние и перспективы.* – Ташкент: Фан, 2020.
10. Зокирова Н. "Национальные парки и заповедники Узбекистана как объекты экотуризма." – *Экология и устойчивое развитие*, №2, 2021.
11. "Стратегия развития зеленой экономики Республики Узбекистан на 2019–2030 годы." – Ташкент, 2019.
12. Бобоев Х. *География туризма Центральной Азии.* – Москва: Академкнига, 2022.
13. UNWTO (United Nations World Tourism Organization). *Guidelines for Ecotourism Development.* – Madrid, 2019.
14. UNEP (United Nations Environment Programme). *Tourism and the Environment: Principles and Concepts.* – Nairobi, 2020.
15. GIZ. *Ecotourism Development in Central Asia: Opportunities for Sustainable Growth.* – Bonn, 2021.
16. Breugel, D. "Ecotourism and Biodiversity Conservation in Mountain Regions." – *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 27, 2020.
17. WWF. *Central Asia Biodiversity Assessment Report.* – Geneva, 2021.
18. FAO. *Forest and Mountain Ecosystems of Central Asia.* – Rome, 2020.
19. Smith J. "Developing Sustainable Ecotourism in Protected Areas." – *International Journal of Ecotourism*, Vol. 15, 2022.
20. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi rasmiy sayti.
21. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish vazirligi rasmiy ma'lumotlari.
22. UNWTO rasmiy portali – O'zbekiston bo'yicha statistik ma'lumotlar.
23. UNESCO World Heritage Center – O'zbekistondagi tabiiy obyektlar ro'yxati.